

Karácsonyi népszokások Litvániában és Észtországban¹

A lettek és a litvánok nyelve a balti nyelvcsaládhoz tartozik. A kora középkorban még pogány litvánokat a Német Keresztes Lovagrend leigázta, és katolikus hitre térítette. A német uralom nem múlt el nyomtalanul, hatást gyakorolt a litván kultúrára. A litván folklórban azonban kevesebb német eredetű elem feldezhető fel, mint az észtben vagy a lettben.

Nagy Lajos magyar király lánya, Hedvig (a lengyelek szeretett Jadwigája) révén mi magyarok dinasztikus kapcsolatba kerültünk a litvánokkal, ugyanis 1386-ban a litván Jagello Ulászló fejedelem felesége lett, s így lengyel–litván perszonalunió jött létre. A litvánok többsége katolikus. Néphagyományaik, vallásukat a diktatórikus kormányzás idején (a „pangás” éveiben) legfeljebb csak a legnagyobb titokban gyakorolhatták. A mostani szabadabb légkörben egyre nyiltabban felszínre tör a korábban elfojtott litván nemzeti öntudat. A litván népfront összefogja az ottani alternatív szervezeteket. A litván nép újra rátalál nemzeti arculatára és ápolja nemzeti hagyományait. Számos korábban bezárt templom nyílik meg a hívők előtt, és sok hagyományápoló együttes alakul (vagy alakul újjá).

A litvánok egyik legnagyobb ünnepe a karácsony. Az ünnepre való lelki és fizikai felkészülés négy héttel karácsony előtt kezdődik. Ez alatt az idő alatt tilos bármilyen mulatságot rendezni. Valaha ilyenkor nem tartottak esküvőt, nem táncoltak, és az adventi dalokat kivéve, nem énekeltek az emberek. A völgevények ez idő tájt nem látogatták meg a menyasszonyukat. Hetente háromszor, szerdán, pénteken és szombaton böjtöltek, s egyesek böjtölnek ma is. Ilyenkor általában hajában főtt krumplit és vajjal leöntött savanyúkáposztát fogyasztanak. Rozslisztből és vízből speciális italt – salde – készítenek. E böjt megtartása akaraterőt igényelt, de ezt mindenki természetes kötelességének tekintette. És íme elérkezett az adventi böjt (küčios) utolsó napja. E napot litvánul adventónak hívják. Egyesek e napon estig semmit sem esznek és semmit sem isznak, hogy teljesüljön a kívánságuk. Egész nap buzgón szorgoskodnak az asszonyok. Ételeket főznek karácsony böjtjére (vagyis december 24. estéjére) és karácsonyra. Bizonyos munkákat azonban tilos végezni e napon, mert a babona szerint veszedelmet hozhatnak arra, aki végzi őket. Így például tilos tűzfát aprítani, nehogy a tehén eltörje a szarvát. Nem szabad varrni, mert máskülönben az asszonyok nem szülnék a következő esztendőben és a nőstény állatok sem hoznak világra utódokat. Tiltott dolog e napon kötelet fenni és mosni. Ezen az estén szertartásokat végeztek, melyeknek a hiedelem szerint termékenységszavazó szerepük van. A kertben lévő valamennyi fát karral átölelik, és szalmával körültekerik. E szalmát előtte növényi eredetű főzettel (rozs, búza, zab, hajdina, borsó) itatják át. A fáma szerint ezzel azt lehet elérni, hogy a fák a következő évben dúsán virágozzanak, és jó termést hozzanak. Más területeken ugyanezen célból körüljárták a mezőket, és a fákra egyenként háromszor keresztet vetettek. (E rítus a nálunk és az észtoknál egyaránt ismert és húsvétkor szokásos határjáráshoz hasonlítható.) Ha valaki azt akarta, hogy az anyajuh a következő évben két báránnyt hozzon a világra, akkor az adventi böjt utolsó estjén két pohár sört ivott, és másodmagával járkált a faluban. A karácsonyt közvetlenül megelőző nap időjárásából a jövő év termésére is próbáltak következtetni. Eszerint ha az advent utolsó napja derült,

¹Az írás *Kestas Kūipas* 31 éves, a litván rádió hangmérnöke írásbeli közlései alapján készült.

akkor jó, szerencsés és bőséges esztendőre lehet számítani. Ha ezen az estén az erdő felől fúj a szél, akkor az erdőben sok dió és vadalma lesz.

A népi regula szerint közvetlenül vacsora előtt az egész családnak feltétlenül fürödni kell. Ezzel állítólag azt lehet elérni, hogy az ember minden szempontból tiszta legyen. Ezért vagy befutották a házhoz tartozó fürdőt vagy pedig magában a házban melegítették meg a vizet, és kifejezetten e célra rendszeresített mosdótálakban tisztálkodtak. Ezután mindenki ünneplő ruhát öltött. A padokat hófehérre sikálták. A padlót, mely ekkor még nem fából, hanem agyagból készült, homokkal szórták be. A vacsora rendszerint az esti csillagok megjelenése után kezdődött. Az asztalra a fehér abrosz alá szénát raktak. A karácsony böjtjén feltálat vacsora valamennyi ételét hús és tej nélkül készítették. Igyekeztek tizenkétféle ételt feltálatni, hogy a következő év minden hónapjában jusson elegendő étel az asztalra. E szokás egyébként az észteknél és a norvégoknál is ismert. Észtországban ugyanis szilveszterkor 12 különböző ételféleséget szokás feltálatni, Norvégiában pedig ilyenkor 7 vagy 12féle süteménnyel kínálják a családtagokat s a vendégeket.

Litvániában a december 24-i vacsora szokásos ételei: gomba, bab, borsó, zablisztból készült kása, hering, hal, savanyúkáposzta, krumpli, alma, méz, rozsalapanyagú erjesztett ital, áfonyaszörp, valamint a kizárólag erre az alkalomra készített keksz, melyet mákból sütöttek. Korábban édes rizskását is készítettek (melynek neve magát az adventi böjtöt is jelenti), melyet különböző kásákat összekeverve, méz hozzáadásával főztek. E nap jelentőségét az is mutatja, hogy ekkor az emberek különböző jókívánságokat mondanak egymásnak, és megáldják a rokonokat és az ismerősöket. A családfő, miközben szétosztja az Isten pirogjának nevezett süteményt (litvánul plotkeli), rendszerint azt mondja a feleségének: sokáig élj egészségesen, légy jó háziasszony, érd meg a következő karácsony böjtjét és a jövő karácsonyot! A családfő fiainak azt kívánja, hogy jó emberekre váljanak, lányainak pedig azt, hogy menjenek férjhez. Az egyik legérdekesebb rítus a jóslás volt. Ma e szokás már teljesen feledésbe merült. A jósláshoz vacsora alatt fogtak hozzá. Ha a burgonyalisztból készült sűrű gyümölcsle kihülve, darabokban merevedett meg, akkor a háziasszony azt mondta: lehet, hogy elválnak a jövő évben. Ha a lé simán merevedett meg, akkor ebből állítólag arra lehetett következtetni, hogy a házaspár eredményes évet tudhat majd magáénak. A jövőt különösen a lányok igyekeztek kipuhatolni. Hallgatóztak: melyik irányban ugatnak a kutyák (vagyis honnét jön értük majd a völegény), tűzfáért mentek (ha csak egy mód volt rá: párban, hogy férjhez menjenek), hideg vízbe olvadt ólmot vagy viaszt öntöttek, és a megmerevedés formájából következtettek a jövőjükre. Életük hosszúságára is következtettek. Akinak az árnyéka hosszabb a falon, az úgymond hosszabb ideig fog élni. Szénát húztak ki az abrosz alól. Aki a leghosszabb szalmaszálat húzta ki, az fog – állítólag – a leghosszabb ideig élni.

A hiedelem szerint éjfélkor kezdődnek el a csodák: a folyók, a tavak és a kutak vize édessé vagy borrá változik. Aki iszik ebből a vízből, az mindent tudni fog, sőt az állatok „beszédét” is érteni fogja. Az állatok pedig a fáma szerint éppen éjjeli tizenkettőkor kezdenek el társalogni egymással. Az észti népi regula szerint az állatok újév éjszakáján szintén 12 órakor kezdenek el beszélgetni. Az idős észtek valaha kilopódkodtak az istállóhoz, hogy kihallgassák „okos beszédüket”. A litván babona úgy véli, hogy ezen az éjszakán a méhek is beszélgetnek. Akadtak emberek, akik ezt állítólag maguk látták és hallották. Az árnyékban gyertyát gyújtottak és kimentek, hogy éjfélkor a kulcslyukon keresztül meglássák: mi is történik. Ebben az órában a boszorkányok magasan repülnek, és bemennek az üres méhkasokba. Azt tartja a fáma, hogy egy legény bemászott egy ilyen méhkasba, ahonnan a boszorkányok ismeretlen helyre vitték. Ott nyár volt. A legény onnét borsót hozott. De hamarosan meghalt ez a fickó.

Bár a karácsony előtti este különlegesnek számított, az emberek hosszú időn keresztül igyekeztek viszonylag korán lefeküdni, hiszen másnap kora reggel egy kis takarítás után misére mentek a templomba. Az otthon maradottak pedig karácsonyi énekeket daloltak. Mise után hazatértek, és leültek a most már bőségesen terített asztalhoz. Ilyenkor a legelterjedtebb étel a sertésbű volt, amit főzve, füstölve stb. készítettek el.

Karácsony első napját nyugodtan, visszafogottan ünnepezték meg. Az udvarokban jelmezekbe öltözött szomszédok járkáltak, és itt Karácsonyapó is megjelent (személye az angolszász és a skandináv országokban is ismert), aki a gyerekeknek ajándékokat osztogatott. A karácsonykor elkezdődő ünnep január 6-án, a három királyok ünnepén ér véget. Ezen idő alatt esténként az egész család összegyűlt, pihentek, különböző tanulságos történeteket, meséket és legendákat meséltek egymásnak.

Az elmúlt évben az utolsó adventi estén 21 órától 21.30-ig Litvánia-szerzte kialudtak a villanyok és az emberek égő gyertyát tettek az ablakokba, hogy a Szejdis nevű nemzeti szervezet felhívására kifejezzék nemzeti összetartozásukat és azon óhajukat, hogy nagyobb önállóságot, szabadságot élvezhessenek.

Novákné Németh Beáta

Egykori vecsésiek sírjai az NSZK-ban

A szülőföld – a „Heimat” – szeretete mélyen gyökeredzik az ember lelkében. Dalok, versek sokasága szól az elveszett szülőföldről.

Vecsést a II. világháborút követően – 1946 májusában – 1300–1500 német származású embernek kellett elhagynia. (A pontos adatokhoz 3 évvel ezelőtt a Pest megyei levéltárban nem lehetett hozzájutni. Nincs meg a kitelepítettek névsora!) Voltak köztük újszülöttek és aggastyánok. A „haza” megtagadta őket, de sokan közülük holtukig hűek maradtak. Tanúskodnak erről levelek, képeslapok, fényképek. Négy esztendővel ezelőtt került hozzám egy fénykép Magdalena Weiss sírkövééről: „Fern der Heimat ruht in Frieden” – Távolság a szülőföldtől nyugszik békében. A kő alsó részén: „Vecses Ungarn”.

Itthon svábok voltak – az NSZK-ban magyarok lettek. Az első esztendőknél nagyon nehezen teltek. Idegenként kezelték a hivatlanokat, de ők a sok lekicsinylő jelző ellenére is vállalták eredetüket még a sírfeliratokon is.

1987-ben németországi utamon felkerestem néhány Stuttgart környéki temetőt. Kalauzom volt özv. Wirth Józsefné – Anderlé Anna –, aki Waiblingenben él. Az ő segítségével sikerült olyan sírfeliratokat fényképeznem, amelyek az óhazára – a Heimatra – utalnak.

Frühwirth Mihály

